

# **Kollektív kisebbségi jogok?**

## **( recenzió )**

**Szováti Szabolcs**  
IV. éves joghallgató

Mind hétköznapijainkat, mind politikai életünket jelentős mértékben befolyásolja a nemzetiségi kérdés. Ennek megoldását elérni kívánó politika lehetőségeire nagymértékben hatott a nemzetközi jogi szabályozás, illetve - sajnos még markánsabban - ennek hiányosságai. Így elfogadottá vált az a nézet, hogy a nemzetiségi kérdés minden ország belügye, és a nemzetiségi politika kifelé passzivitásra van ítélve, és csak az adott országban élő kisebbség felé irányulhat. A kisebbségek hátrányos megkülönböztetése esetén az anyanemzet esetleges fellépése - mivel a be nem avatkozás tilalma fennáll - nemzetközi támogatást nem remélhet. Az anyanemzet legfeljebb annyit tehet, hogy belső nemzetiségi politikáját annak reményében rendszeresen fejleszti és ápolja, hogy cselekedetei a szomszédoknál viszonzásra találjanak.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy egyre több nemzetközi szervezet vállalja a felelősséget az emberi jogok betartásáért, illetve azok mások általi elfogadtatásáért. E mögött az elképzelés mögött az a befolyás áll, miszerint a nemzetközi jog nem csak az egyes államokra, hanem külön-külön minden személyre (is) érvényes. Ha pedig ezen eszmefuttatás érvényesül, akkor a nemzetközi jog kettős természetűvé válik: egyrészt "állami-", másrészt "emberi jog". Ez az - elsősorban nyugaton elfogadott - tendencia, tehát az individuális felfogás, jellemezte a klasszikus emberi jogokat. A felvilágosodás óta preferált individuum volt tehát az elsődleges alap. Az emberi jogok megítélése akkor változott meg igazán, amikor kiderült: emberek egyes csoportja esetén nem elegendő ez a fajta szemlélet, és annak megoldásai. El kell döntenünk, hogy ezen speciális életközösségeknek milyen módon tudunk megfelelő jogokat biztosítani. A kérdés: az egyébként egyéni emberi jogokat élvező kisebbségek speciális helyzetére segítséget nyújt-e az ún. kollektív jogok intézménye.

A kisebbségvédelem történetének vizsgálatakor - *Andrássy* tanulmányára támaszkodva - a következő fejlődési vonulat tárul elénk: a két világháború között élt egyfajta kisebbségvédelmi rendszer, ami a II. világháború után megszűnt, és helyét - a már említett - emberi jogok védelmének nemzetközi rendszere töltötte be. Ez utóbbi azonban mégsem biztosította az etnikai kisebbségek és a nyelvi jogok védelmét. Az 1948-as "*Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*" alapján pl. nincsen elismert kisebbségi jog az anyanyelv használata tekintetében. Némileg még a nyilatkozatot alapul véve, de már a fent említett hiányosság pótlásával jelentkezett 1966-ban "*Polgári és politikai jogok nemzetközi egységokmánya*". Az áttörést azonban 1992 hozta a "*Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája*" és a "*Nyilatkozat a nemzeti, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól*" elnevezésű dokumentumok elfogadtatásával. Ezzel nem befejeződött a kívánt rendszer kiépítése, hanem inkább egy új szakasz kezdődött meg, melynek inkább van reális esélye az említett problémák orvoslására.

Ennek az időszaknak azonban több akadályt is le kellett küzdenie:

1. negatív beidegződések a kisebbségvédelemmel szemben, melyek még a kortárs politikai filozófiát is "megtámadták",
2. egyfajta aszinkron uralkodott az emberi jogok és a kisebbségi jogok, valamint ezek dokumentumainak viszonya között (a gyakorlat megelőzte az elméletet),
3. nem volt jelentős filozófiai háttere - mint ahogy az a korábbi dokumentumok esetén megvolt (mint később majd látni fogjuk, közvetve pl. Rawls elmélete mégis alkalmazható).

A nemzetiségi kérdés és az emberi jogok a fent említettek fényében szerepelhetnek együtt. Konkrétabban megfogalmazva kiemelhetünk olyan jogokat, vagy jogok csoportját, amelyekben ez a kettősség még jellemzőbb módon van jelen. Ezen egyike a nyelvi jogok intézménye, amelyekről akkor beszélünk, amikor egy kisebbség - identitásának megőrzése céljából - saját nyelvét szeretné használni, annak ellenére, hogy az különbözik az állam hivatalos nyelvétől. Ez a hétköznapi életben a következő formában jelentkezik: a kisebbségekhez tartozók az anyanyelvüket akarják beszélni a bíróságok és más hatóságok előtt, az oktatásban, a tömegtájékoztatásban stb., amit az alkotmányban való rögzítéssel és törvények útján kívánnak elérni. A későbbiekben a nyelvi jogokkal, azok érvényesülésével, illetve magának az intézménynek a filozófiai értelemben vett jelentésével foglalkozom.

Először is tehát meg kell vizsgálnunk a nyelvi jogokat a gyakorlatban. A dolgozat elején már utaltam rá, hogy - kisebbségi jog révén - a nyelvi jog is az egyes ország belügye, és így leginkább politikai kérdés. Figyelembe véve az emberi jogokkal kapcsolatban mondottakat, nem ez lenne a legmegfelelőbb megoldás. Éppen ezért mondhatjuk, hogy a modern államnak nincsen olyan eszméje, amely a nyelvekkel kapcsolatos jogok kimunkálása során és a közéletben elvi alapként felhasználható lenne. Ez az "eszme-" vagy "elvhiány" miatt tisztázatlan a jogok léte, amely alkalmazásukat, érvényre juttatásukat is jelentősen megnehezíti.

Ezek után tisztáznunk kell az alapproblémát - amire a cím is utal -: kollektív jogoknak kell-e tekinteni a kisebbségi jogokat (így a nyelvi jogokat is), és ha igen ez nem sérti-e az egyéni jogok elvét, illetve annak egyenlőségi eszméjét. E kérdés megválaszolásához *Andrássy Györgytől "A nyelvi jogok és a modern állam"* című művét használom fel, utalva *Andrássy* egy másik tanulmányára (*Etnikai kisebbség és nyelvszabadság*), illetve *Ludassy Mária "Liberalizmus, közösség és kultúra"* elnevezésű tanulmányára. A kiegészítések - vagy esetleg ellentmondások - remélhetőleg közelebb visznek a megoldáshoz.

A kérdés tehát már elhangzott - illetve leíratott -, de természetesen megválaszolásuk már más elméleti gondolkodónak nehézséget okozott. Volt próbálkozás, mely az emberi jogok generációin keresztül igyekezett feloldani ezt a dilemmát, úgy, hogy - legalábbis ezen elmélet szerint - a kollektív jogok a második generációs jogokat jelentik (a nyugat-európai és angolszász kultúrkörben értelmezése szerint). *Andrássy* ezzel szemben - rövidebb hangvételű tanulmányában - a nyelvi jogokat, mint egyéni jogokat értelmezi, elismerve, hogy inkább kollektív jogként foghatók fel. Ennek oka, hogy ezzel a módszerrel a jogok összehasonlíthatóvá válnak a közismerten egyéni jogokként értelmezett emberi, morális vagy természetes jogokkal. Ez utóbbi pedig, mint hagyományos emberi jogi vonulat, jelentős elméleti anyagot szolgáltat a nyelvi jogokkal kapcsolatos problémák megoldásához (így pedig kiküszöbölhető a korábban akadályként megnevezett filozófiai háttér hiánya). Itt szeretném megemlíteni, hogy a két "kísérő" tanulmány ezt a segítő filozófiai háttérrel *Rawls* illetve *Kymlicka* (azon keresztül pedig *Rawls* és *Dworkin*) elméletének bemutatásával biztosítja. A későbbiekben ezek még részletesebben tárgyalásra kerülnek.

Az egyes dokumentumok megfogalmazásbeli különbsége újabb problémát vet fel: mennyiben egyeztethető össze a minden egyénre kiterjedő - tehát univerzális - egyéni jogok, a csupán egyéneknek bizonyos csoportjára szorítkozó - partikuláris - kisebbségi jogokkal. *Andrássy* arra a következtetésre jut, hogy a kisebbségi jogok, mint kollektív jogok, elnevezése mindenképpen nehézségbe ütközik, mivel a kisebbségi jogok kollektív jogként az egyenlő egyéni jogok elvét sérti, mint egyéni jog pedig az egyenlő egyéni jogokét. *Ludassy* felismerte ugyanezt az ellentétet, de ő ezt némiképp más formába öntötte. Szerinte a "színes" közösségek pozitív megkülönböztetése - tehát érdekeik érvényre juttatása - a "színvak" alkotmánnyal, az állampolgári egyenjogúsággal illetve a diszkrimináció-menetesség elvével ütközik. Ugyanakkor figyelmeztet arra is, hogy a semlegesség, illetve a diszkrimináció-tilalom elvének érvényesülése - tehát az állam be nem avatkozása - a kulturális értékek pusztulásához vezethet. Megoldásként azt közli, hogy a kulturális közösség védelme nem sérthet alapjogokat, azonban az előbbi fenyegetettsége esetén bizonyos - ideiglenes - eszközöket igénybe lehet venni. Azon figyelmeztetés pedig, hogy a túllépés ebben a helyzetben is jelentős veszélyeket rejt magában megszívlelendő, ugyanakkor a gyakorlatban nehezen értelmezhető. Másodszor *Ludassy* tanulmányából fel kell vetnünk még egy kérdést ezekkel a kollíziókkal kapcsolatban: nevezetesen a hatékonyság vagy értékmegőrzés kérdését. Szerinte ugyanis még egy kedves, elismert kisebbség sem nyeri el a többség - szükséges - támogatását, ha az többletköltséggel jár (újra csak utalnék arra, hogy itt a haszonelvűség jelenik meg, mely szintén a filozófiai háttérrel bővíti). Több példa közül talán a halászó vadászt bemutató érzékelteti legjobban a választás mibenlétét: mi éri meg jobban a társadalomnak, az indiánok hagyományos halászó technikájának megőrzése - mely bár értékes kulturális szempontból, de kevesebb hal kifogására alkalmas -, vagy a modern halászati technika, mely bár nem szép, mégis sokkal hatékonyabb - legalábbis a zsákmány mennyiségét tekintve. Látható az értékmegőrzés és a hatékonyság összeütközése, ahol - mint majdnem mindenhol -, a legnehezebb azt a határt megtalálni, amellyel igazságosan tudunk dönteni.

A látszat az, hogy a gyakorlati megoldás helyett csak az elméleti kérdést tudjuk vizsgálni. Ennek fényében teszi fel *Andrássy* a kérdést: ennyire speciális lenne tehát a kisebbségi jogok problematikája? Szerinte - és nekem is ez a véleményem - nem, mivel a kisebbségek léte egy adott országban nem kivételes, nem speciális, hanem sokkal inkább a tipikus. *Andrássy* úgy foglalja össze gondolatait, miszerint a modern állam eszméi még kiforratlanok, főleg a nyelvi jogok illetve kisebbségi jogok terén.

Ha már az említett szerző elvről és eszméről beszél, nézzük a másik két tanulmány milyen elvi megoldási lehetőségeket kínál. *Andrássy* a másik tanulmányában úgy fogalmazza meg e kérdést: joga van-e kisebbségi egyénnek anyanyelve használatához, tehát a nyelvszabadsághoz. Ennek megválaszolására *Rawls* igazságosság-elméletét veszi alapul. Ebben két fő elv érvényesül a lelkiismeret egyenlő szabadsága és az egyenlő szabadság princípiuma. *John Rawls* elméleti síkon nem foglalkozott a nyelvi jogokkal, ezért helyette a lelkiismeret egyenlő szabadságára alapozott elméletét használhatjuk fel. Első hallásra ez egy kényszerű, erőltetett cselekedetnek tűnik, de mégsem az. Erre az eljárásra maga az elmélet szülőatyja ad "felhatalmazást", mert - ahogy ő mondja - elmélete generalizálható, más szabadságokra is alkalmazható. Ehhez *Andrássy* - mintegy magyarázkodva - hozzáteszi, a nagy filozófiai elméletek alkalmazására is jellemző ez a fajta rugalmasság, nyitottság. *Rawls* a szerződéselmélet modern képviselője, aki az "eredeti-" vagy "természetes állapot" körülményeiből, illetve a szerződő felek választásaiból vezeti le igazságosság-elméletét. Ez a kezdeti állapot egy "tisztán hipotetikus szituáció", ahol a felek a "tudatlanság fátyla" mögött választják az igazságosság elveit. Ezt a gondolkodó a lelkiismeret egyenlő szabadságának elvére utalva mondja, mint az emberek által elfogadott egyetlen elvet. Mint már mondtam logikailag semmilyen hibát nem követünk el, ha ezt a nyelvi jogok területére is alkalmazzuk. Ezek a következők:

- a felek nem ismerik nyelvüket, illetve nyelvi elkötelezettségeiket,
- nem tudják, hogy a nyelvük szempontjából többségben vagy kisebbségben vannak-e,
- azt viszont tudják, hogy bizonyos kötelezettségeik vannak,
- a döntő kérdés pedig az, hogy alapvető nyelvi érdekeikre figyelemmel milyen elvet fogadjanak el az állampolgári szabadság szabályozásának céljából,
- megoldásként az egyenlő nyelvszabadság elvét fogadják el, amivel kapcsolatban elvetik az uralkodó nyelv üldöző magatartását, illetve a hasznosság elvének az érvényesülését,
- és végül, mivel felelősség terheli őket a következő generációval szemben, konfliktus a nyelvek tekintetében - a generációk között - nem állhat fenn.

*Ludassy Kymlicka* érveivel próbál a megoldáshoz eljutni, érintve *Rawls*, *Dworkin* és más gondolkodók elméleteit. Az előbbi abbéli reményét fejezi ki, miszerint a liberális gondolkodók elvei összeegyeztethetők a kisebbségi jogok védelmével. *Kymlicka* ezen túl szabad választás tárgyává teszi a közösségi-kulturális értékekről való döntést, és így a kollektív minőségek értéként való elfogadását. Ezzel tulajdonképpen összecseng *Rawls* és *Dworkin* gondolataival. *Rawls* szerint ugyanis a racionális életterv kialakítása alternatívák értékelése-mérlegelése, amit kulturális közösségek is reprezentálhatnak.

*Dworkin* pedig azt mondja, hogy a szabad individuum a kulturális szabadság világában él. A tanulmányban újra megfogalmazásra kerül az ellentmondás a közösségi jogok érvényesülésével kapcsolatban a liberális logika és a kollektív jogok között. Míg előbbi az integrációt illetve a kulturális asszimilációt igyekszik létrehozni, utóbbi vérségi-leszármazási alapon nyugszik, és így szöges ellentétben vannak egymással. *Ludassy* abban látja a megoldást, ha a kisebbségeket úgy tekintjük, mint egy választási lehetőséget. Ugyanis minden ember kulturális választékát bővíti, ha minél több, különböző kulturális kínálatból választhat. Érdemes fenntartani, mert szép, érdekes - egyszóval más. A realitás talaján marad azonban, mikor azt mondja - a tuszik példáján demonstrálva -, hogy más a helyzet, ha az akceptálandó közösség éppen a többi kultúra eltörlését tekinti céljának. *Kymlicka* megoldása - mely alapértéknek veszi a kollektív kulturális jogokat - azok számára lehet elfogadható, akik a kulturális autonómia igényét nem a személyes szabadság ellenében fogalmazzák meg.

Ezen elméleti fejtegetések után térjünk át egy inkább gyakorlatiasabb síkra, mely révén az államokat a "kisebbségi helyzetük" alapján csoportosíthatjuk. Itt olyan országokat kell elképzelnünk, ahol legalább két etnikum él hosszabb idő óta, melyek közül legalább egy etnikum ragaszkodik saját nyelvéhez és az ország nem, vagy csak szűk körben ismeri el a kisebbségek jogait. Az egyik "A" típusnak elnevezett ország típusban az alkotmányban rögzített hivatalos nyelv a többség nyelve. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a kisebbség nem használná saját nyelvét, annak ellenére, hogy számukra az alkotmányos "erősítés" nem biztosított. A "B" típusú országokban szintén több különböző közösség él együtt, de itt mind a többség, mind a kisebbség nyelve hivatalos. Említésre méltó, hogy természetesen mindkét típus a gyakorlatban kisebb-nagyobb eltérésekkel jelentkezik, az elhatárolásuk - azt hiszem - még is nyilvánvaló. *Andrássy* felosztásában a harmadik csoportot az Amerikai Egyesült Államok képviseli, ahol föderális szinten nincsen hivatalos nyelv, szemben az egyes tagállamokkal, ahol az angol az elfogadott nyelv.

Ezek a csoportok jelentik a két fő típust, amelyekkel modellezni tudjuk a kisebbségi helyzetet az egyes országokban. Az "A" típusban általában olyan kisebbségi törekvéseket figyelhetünk meg, a "B" típusnál már jelen vannak. Így nem ismeretlen, vagy irreális követelések, hanem - igaz más országokban - elfogadott intézményekről van szó. A "B" típusú államok szinte kivétel nélkül a Nyugat legfejlettebb országai közé tartoznak. Ezekben a - mintának tekintett, és így az "A" által áhított - államokban az a kérdés, miszerint a kisebbségek kollektívnek értékelhetik-e nyelvi jogait és azok megoldásait, lehet helyes vagy helytelen.

1. Első esetben - ha tehát helyesnek tartják értékeléseiket - az az érv, amely szerint a kollektív jogok elismerése sérti az egyenlő egyéni jogok elvét nem lenne helytálló. Legalábbis annak a képzetét keltené, hogy az egyébként nagyon is sérülékeny elv tulajdonképpen sérthetetlen.
2. A második esetben az említett jogok és megoldások nem tekinthetők kollektívnek, és így az egyenlő egyéni jogok elve sem szenved sérelmet. Ha azonban ez így van, akkor felmerül a kérdés, hogy mennyiben egyeztethetők össze a fogalmilag partikuláris egyéni kisebbségi jogok az univerzális egyéni jogokkal. Ekkor tehát az egyenlő egyéni jogok doktrínája sérül.

Egy dolog azonban a két lehetőségtől független, mégpedig az, hogy a nyelvi jogok elismeréséhez - legalábbis elméleti szinten - kétség nem férhet. Megítélését tekintve viszont az is elmondható, hogy a nyelvi jogokkal kapcsolatban a modern állam és a modern jog természete tisztázatlan. Talán éppen emiatt, a tisztázatlan helyzet miatt alkalmazta *Andrássy* a másik tanulmányában azt a módszert, hogy a kisebbségi jogokat, mint egyéni jogokat szemlélje, acélból, hogy elismertségük vizsgálatánál ezek az elméleti csavarok ne okozzanak problémát.

Az egyenlőség elve került előtérbe, ezért érdemes utalni *Ludassy* tanulmányára, melyben *Kymlicka Rawls* révén lehetségesnek találja a differenciálást, a legrosszabb helyzetben lévő megsegítésére. Ez az áldozatvállalás jelenti a társadalmi igazságosság létrejöttének egyik kulcsát. Egy másik tudós - *Lord Acton* - megfogalmazásában ez így hangzik: a homogén kultúrájú nemzetállamot természetesnek vevő klasszikus liberalizmus többnemzetiségű, multikulturális államban antiliberalissá válik.

Visszatérve a tipizáláshoz, pontosabban az "A" típushoz, sajnos azt kell mondanunk, hogy ezen típus jogi megoldásait veszik inkább elfogadottnak a különböző tudományok művelői, és a "B"-t pedig kivételesnek. Ennek a logikai ellentmondásnak az a magyarázata, hogy - ahogy azt korábban említettem - nincs elméleti viszony ezzel kapcsolatban, és ennél fogva megalapozott ítélet sem képezhető (így valósulhat meg az "A" típussal szembeni pozitív előítélet). Végso soron tehát kellene bizonyos elméleti háttér, mely ezt ez előítéletet helyreállítaná. Ehhez azonban - *Andrássy* szerint - szükség van arra, hogy vizsgálódásaink ne csak a kisebbségek nyelvi jogaira korlátozódjon, hanem a többség nyelvi jogira is. E teljesség nélkül az elméleti előremozdulásra a szerző nem nagyon lát esélyt. Ha tehát érvényesül a kettős szemlélet, akkor a következő elméleti magyarázatot adhatjuk: "A" állam alkotmánya elismer egy meghatározott kollektív jogot, igaz a nagyobbik kulturális közösség számára, ezen kívül pedig bizonyos speciális státuszt, a nagyobb közösség az alkotmányban rögzített különleges státuszt élvez. E két "engedmény" tulajdonképpen egybeesik, és azzal, hogy a nagyobbik kulturális közösség nyelve az állam hivatalos nyelve lesz, teljesül a kollektív nyelvi jogok elismerése. Ez a - nevezzük így - nemzet tehát megkapta azt a lehetőséget, amit a nemzeti kisebbség már kevésbé, mert az ő érdekei artikulálatlanok maradnak. Ezen állapot pedig az általában jellemző állapot az egyes országok számbavételét követően.

E negatívumtól eltekintve egy jelentős ponthoz jutottunk. Bebizonyosodott, hogy vannak kollektív (nyelvi) jogok és nemcsak hogy vannak, hanem ezeket - ráadásul széleskörűen - elfogadják és elfogadtatják. Még érdekesebbé teszi a helyzetet az, hogy ezek a kollektív nyelvi jogok nem azoknál jelennek meg, akik miatt a kérdésük egyáltalán felmerült, s akik ezt egyébként szorgalmazzák, hanem azoknál, akiknél ez fel sem merül, sőt akik erről hallani sem akarnak.

Ez a megoldás tehát a kollektív és egyéni kettősségéből indult ki, amihez *Ludassy Mária* tanulmányából is kapunk kiegészítést. Ő ugyanis ott azt írja, hogy a korábban jellemző egyén kontra kollektíva viszonyt felváltotta a kisebbségi kultúra, illetve a többségi - és homogenizálást kívánó - kultúra közötti konfliktus. A "klasszikus" értelmezés itt nem segít, szemléletváltásra van szükség. Pont ez a probléma, és az, hogy az egyéni jogok terminológiájából nem vezethetők le a kisebbségi közösség kultúráját érintő kollektív jogok. Inkább az a jellemző, hogy ezek szembekerülnek egymással: a közösség fennmaradását pont az individuális mobilitás korlátozása biztosítja.

*Andrássy* hosszabb műve - mely a dolgozatom alapját képezi - a végső megoldást az implicit, explicit fogalmak felhasználásában látja. Szerinte "A" országban a nagyobbik kulturális közösség szóban forgó kollektív jogának elismerése nem explicit, csupán implicit, s általában ez a helyzet "B" és más államok esetében is. Az implicit itt azt jelenti, pontosabban a jogértelmezésnek azt a módját jelenti, amikor a jog nem ismer el kifejezetten egy bizonyos jogot, ez utóbbi azonban levezethető az adott jogrendszer valamely explicit jogi rendelkezéseiből. Ez a rejtett jogértelmezés nem szándékos, olyannyira nem az, hogy pont ennek tudatosulásának, felismerésének hiánya vezet a tévedésekhez, félreértésekhez. Az elismerés szempontjából az implicit jogok nagyon fontosak, de legalább ilyen fontos ennek hiánya is. Csak a teljes kép birtokában tudunk tárgyilagosan dönteni.

Miután rátértünk az implicit jogokra, azt kell eldöntenünk, hogy ezek kollektív vagy egyéni jogok. A válasz tulajdonképpen nem sokat visz bennünket előre, hiszen - bár a kifejezési forma változik - a helyzet lényege nem. A különbség annyi, hogy míg az első esetben a nagyobbik kulturális közösségnek, vagyis a nemzetnek, *mint közösségnek* van alkotmányos joga ahhoz, hogy saját nyelvét az állam hivatalos nyelveként használja, addig a második esetben a nagyobbik kulturális közösség, vagyis a nemzet tagjainak *mint egyéneknek* van joguk ahhoz, hogy anyanyelvük az állam hivatalos nyelveként használják. S hasonlóképpen, míg az első esetben a kisebbik kulturális közösségnek, vagyis a nemzeti kisebbségnek, *mint közösségnek* nincs alkotmányos joga ahhoz, hogy saját nyelvét az állam hivatalos nyelveként használja, addig a második esetben a kisebbik kulturális közösség, vagyis a nemzeti kisebbség tagjainak, *mint egyéneknek* nincs joguk ahhoz, hogy anyanyelvüket az állam hivatalos nyelveként használják.



Ezek után már teljes körűen is összefoglalhatók azok az implicit jogok, amelyek "A" állam alkotmányából következnek. Eszerint a nagyobbik kulturális közösségnek és a kisebbik kulturális közösségnek is van egy kollektív joga valamihez és nincs kollektív joga valami máshoz. A nagyobbik közösségnek joga van a saját nyelvét az állam hivatalos nyelveként használni, s nincs joga a kisebbik közösség nyelvét az állam hivatalos nyelveként használni. A kisebbik közösségnek joga van a nagyobbik közösség nyelvét az állam hivatalos nyelveként használni és nincs joga a saját nyelvét az állam hivatalos nyelveként használni. Mindkét közösségnek tehát joga van a nagyobbik közösség nyelvét az állam hivatalos nyelveként használni, és egyik közösségnek sincs joga a kisebbik közösség nyelvét az állam hivatalos nyelveként használni.

Ha a kérdéses implicit jogokat inkább egyéni jogoknak tekintjük, akkor a nagyobbik közösség minden tagjának joga van anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használni, s ugyanezen közösség egyetlen tagjának sincs joga a kisebbik közösség tagjainak anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használni. A kisebbik közösség minden tagjának joga van a nagyobbik közösség tagjainak anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használni, és a kisebbik közösség egyetlen tagjának sincsen joga anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használni. Tehát minden állampolgárnak jogában áll a nagyobbik közösség tagjainak anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használni, s egyetlen állampolgárnak sincs joga a kisebbik közösség anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használni.

Mindkét értelmezésre van tehát lehetőség, de - *Andrássy* szerint - az egyéni jogok verziója a jogértelmezésből eredő jogviták eldöntése szempontjából sokkal inkább elfogadható.

Eredményes vizsgálódásunk után nem szabad elfelejtenünk, amit a műben mind a homogén, mind a heterogén államokról tapasztalunk, tehát azt, hogy - értelmezzük akár kollektív, akár egyéni jogként a nyelvi jogokat - a nyelvi-kulturális közösséget és a politikai közösséget - tehát az államot - összekevernünk nem szabad.

Összefoglalva a sok elméletet, gondolatot és egyéb eszmefuttatást leszögezhetjük, hogy léteznek kollektív kisebbségi jogok, és ezek elismertek is, bár még nem ott, ahol erre szükség lenne. Ezen témakört taglaló munkák pedig nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy megszűnjön a tisztázatlan helyzet, ami e problémakör körül "lebeg". Ezzel az elméleti "tisztogatással" közelebb kerülhetünk a gyakorlati megoldáshoz: a kisebbségek nyelvszabadságának érvényesüléséhez.

## **Felhasznált irodalom**

1. Tanulmányok az igazságosság elméletéről (szerkesztette: Weiss János)  
Andrássy György: A nyelvi jogok és a modern állam  
(Bornus Kft., Pécs, 1997)
2. Erkölc és Változás - A kaposvári erkölcsfilozófiai és -nevelési konferencia  
Andrássy György: Etnikai kisebbségek és nyelvszabadság - Alkalmazható-e érvelése?  
(Kaposvári Nyomda Kft., Kaposvár, 1994)
3. Ludassy Mária: "Sem vele, sem nélküle" - Változatok a szabadság témájára  
(T-Twins Kiadó, Lukács Archívum, 1996)
4. Alkotmányjogi füzetek - Emberi és állampolgári jogok 2  
Fűrész Klára: A nemzetiségi jogok és az alkotmány  
(Pécsi Szikra Nyomda, Pécs, 1989)
5. Szabó Imre: Az emberi jogok  
(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978)